

ABONNEMENT

Pays étrangers

Pour un an : 2 Dolars

Edition spéciale : 3 Dolars

ADRESSE

«İdjtihad» Constantinople

Téléph : 20865

xxviième ANNÉE

15 Juin 1932

İÇTİHAAT

Türkçe ve Fransızca
İLMİ, EDEBİ, İKTİSADİ

No : 347

ABONNEMAN

Seneliği (24 Nusha) Türkiye

için: 2 1,2, Â'lâ kâğıdı

5 liradır

ADRES

Cıgaloğlunda İctihad Evi

Tarihi Te'sisi :

1904 — Genève

Yirmi yedinci sene

15 Haziran 1932

CİHANIN ŞİMDİKİ İNKİŞAFI

HAYALLAR VE HAKİKATLAR

Büyük hakim Dr. Gustave Le Bon un son eserlerinden Türkçeye tercemesi basılmaya başlanmış olan bu çok mühim kitapdan :

[Maba't]

Bir Darülmü'allimin me'zununu olan M. Guilloin tarafından **Une Nouvelle Philosophie de l'Histoire** ya'ni Tarih'in yeni bir felsefesi unvanile yazılan küçük bir kitap ahiren ; bu iddi'amanın bir isbatını teşkil etti . Bu güzide Darülfünunlu için, Tarihde « Mysticisme » in rolünün bilinmesi, St Paul u (Şam) yolunda tenvir eden Hidayet nuru gibi oldu . [ya'ni ona bu bilgi rehber ve mahi'i tereddüd oldu .

Fransa da fikirler ancak Darülfünundan geçtikden sonra muzaffer olduğundan, Mysticisme, eski ve yeni politikada te'siri, kariben, Classique bir hakikat olacak ve 'akli[Rationnelle] denilen ve hiç bir şey izah etmemiş olan tefsirlerini yerine ka'im bulunacaktır. [*]

Filen Mysticisme, Tarihe hâkimdir . (Nil) sahillerinden (Gange) kıyılarına kadar , Mysticisme,dünyayı,şüphesiz muhayyel fakat bununla beraber büyük medeniyetlere istikamet verecek derecede zi kudret ilâhî varlıklar[«Etre»]ler ile doldurdu .

Zemanımızda, şahsî ilâhlar, sıhr engiz kudretlere malik ve ruhları kezâlik esir ve mümkün kad etmeye müsta'id olan sırrî düsturlara terki mevki' ettiler .

* *

Şimdiye kadar sırrî bir imanın diğer sırrı

[*] Bu gün « Mystique » kelimesi bütün resmî nutuklara girmiştir. Bunu , Baş Vekil'in bir nutkunda iki def'a kayd ettim . Socialiste Cümhuriyet fırkasının Seine Fédération u huzurunda M. Painlevé bir nutuk irad etti . Bu nutukda Mysticisme in hükm ü te'siri müte'addid def'alar şu suretle dermeyeran olundu : « bir fırka bir program yaptığı vakit bu programın içine « Mystique » dökmeli ; programların « Mystique » i terk olunursa ... » ilâh .

bir imandan gayri rakibi bulunmak mümkün değildir . Şimdi iş bu merkezde değildir. Ecdadımızca mechul olan fermanferma icabatı iktisadiyye, mysticisme in muhtelif şekilleri karışısına dikiliyor.

Fakat yeni iktisadi kuvvetlerin şevketi ne olursa olsun bu gün, dün olduğu gibi ve , belki de yarın olacağı gibi, kavimler hayatlarına istikamet vermek için sırrî bir « Idéal » e muhtac olacaklardır .

Kavimlerin, Socialisme ye, Communisme ye ve kuruntunun, hayalin en fena şekillerine teveccüh etmelerinin başlıca sebebi, şudur, ki ruhlarının istinad ettiği idéalleri zayi' ettiklerinden müfekkirelerine ve ruhlarına istikamet vermeye müsta'id diğer idéaller keşfetmeye çalışıyorlar.

* *

Akvamı sevk ve idare eden sırrî mü'essirler yanına hissî mü'essirleri ya'ni sireti, ta'biri ma'rûfile, harekât ve sekenatı sevk ve idare eden o hissiyyat ve ihtirasat mu'azzam «Gam» ını , [ya'ni hissiyyat ve ihtirasat mecmu'u mu'azzamını] koymalıdır. Sırrî kuvvetler gibi, bunlar da, mukavemetsuz zan oluna bilen akli kuvvetleri, ekseriya, hükümleri altına alırlar . Bu kitabın b.r çok yerinde, dünyayı şimdiye kadar sevk ve idare etmiş ve, şüphesiz, daha uzun müddet sevk ve idare edecek olan sırrî te'sirler karşısında aklın rolünün ne kadar za'if olduğunu göstereceğiz .

İKİNCİ MEBHAS

İQTİHADLAR VE İTİKADLAR

NASIL DOĞARLAR ?

İNANGANLIĞIN [*] TARİHDE ROLÜ

En eski devrlerden yeni zamanlara kadar inanganlık, Tarihde esaslı bir rol oynamıştır;

[*] Crédulité kelimesinin tam Türkçe mukabili olarak inanganlılık kelimesini ilk def'a kullanıyoruz . şu halde Crédule kelimesinin de mukabili inangan yahud inangaç .

ruhları sevk ve idare eden ve büyük medeniyetlere rehber olan zi kudret uluhiyyetler yaratmışdır. İhramları, pagode[*]ları, ulu kiliseleri [Cathedrale*ları] ve hayatı güzelleştiren bütün sanat bedi'alarını hiç yoktan ortaya, o çıkarmışdır. İnanganlık olmasaydı, insan, za'if gıdasının etrafını alan canavarlarla mücadele halinde olarak magaraların içinde, belki hâlâ, yaşamakta bulunurdu .

Kadim inanganlık, ciham, mevcudiyetlerinde asla şüphe edilmeyen, bir sürü uluhiyyetlerle doldurdu .

Binlerce seneler, bu nafi' yahut muzır ve korkunç uluhiyyetler, aleddevam, insanların ef'aline karıştılar. Lucrèce gibi ba'zı filozoflar nihayet uluhiyyetlerin varlığında şüphe etmişlerdi. Fakat onların reybiligi bir aksi seda, bir müstemir te'sir husule getirmemişti.

Bütün devrlerin ilâhlarının Tarihi, psychologianın en güzel ve en ziyade öğretici hadiselerini teşkil eder. Medeniyetin muhtelif safhalarına vasıl olmuş bir çok akvamın tamamen hayali uluhiyyetlerin mevcudiyetlerini, şüphe götürmez bir surette isbat edilmiş bir hakikat ad etmeleri keyfiyeti .. bilâhare, i'tiraz kabul etmez hakikatlar ad ettiği hayali hadiseler yaratmaya, muhayyilenin, ne kadar müsta'id olduğunu gösterir. Tecrübe ile isbat olunan ilmi hakikatlar haricinde, hakikatın nerede bittiğini, hatanın nerede başladığını insan kendi kendisine sora bilir .

Aklın nurları sayesinde, yeni devr, mazinin bütün mevhumlarından kurtulduğunu ve rehberinin akli kâmil olduğunu zan ediyordu.

Bununla beraber, ma vaka'ların dikkatkârane tedkik ve müşahedesini kadim inanganlığın paydarlığını gösterdi. «Laboratoire» ların haricinde — dinî inanganlık, siyasi inanganlık,

olmak lâzım gelir . Zaten dilimizde utangan, utangaç kelimeleri varken inangan ve inangaç kelimelerini neden kullanmamalıdır ?

AB. D.J.

[*] Aksayı Şarkda, Çin, Hind, Japon v. s. ma'bedlerinin isimidir .

A. D.

icaznûma [Merveilleux] olanın her şekli için inanganlık — ruhlara hâkim olmaya devam ediyor .

Şunu da söyleyelim, ki iddi'a olunduğunun aksine olarak, inanganlık sadece cehlin neticesi değildir, çünkü, bu bahsda dermeyeran olunan ma vaka'ların isbat ettiği vech ile, en meşhur âlimlerde de, bu inanganlık müşahede olunmaktadır. Eski dinî i'tikadlar, sıhr, spiritisme, bu ulema arasında hararetili müridler bulmaktadır.

Kavmlerin ruhları üzerine en ziyade te'sir icra etmiş olan içtihadların Psychologia'i menba'larını tayine çalıştığım sırada bu hadise [ya'nî meşhur ulemanın saçma şeylere inanmaları keyfiyeti] son derecede hayretini mucib olmuşdu . Mesafatı dolduran hisabsız alemleri yaratmanın, oğlunu uzak ecdadının günahlarını kefarete etmek üzere, en müdhiş işkence ve ukubat içinde helâk olmaya terk ettiği görülen bir dine, meşhur mütefekkirlerin iman etmelerine nasıl akl erdirilir ? Bununla beraber bu türlü saçmalar (Galilée), (Descartes) ve (Pascal) gibi akl ustadları tarafından kabul olunmuşdur. Haşin kanunlarına ita'at etmeyi bir lahza unuttuklarından dolayı aciz mahlûklarını ebedi cahime mahkûm edecek kadar hunhâr bir Allahu görmek onlara müsta'ceb görünmedi .

Bütün dinlerde ve kâffe'i akvamda görülen bu nevi'den i'tikadlar, kat'i bir tarzda isbat eder, ki bir akidenin saçmalığı intişarına mani' olamaz ve en yüksek zekâ, hiç bir akli delilin mudafa'a edemediği akidelere inanmaya mani' olamaz .

Bir az aşağıda, ilimlerin ve i'tikadların tevellüdlerinin ba'zan yekdiğeri üzerine mevzu' olan fakat hiç bir zaman yekdiğerine te'sir ve nüfuzu olmayan mantık şekillerine tabi' olduğunu anlayarak bu hadisenin izahını göreceğiz. Bu ikilik şimdi tedkik olunacaktır .

Tatminine hayatının büyük bir kısmı hasr olunan uzvî ihtiyaclar haricinde, insan, hayatta, az çok muvakkat içtihadlar ve umumiyyetle müstemir i'tikadlarla sevk ve idare olunur.

İnanmalar ve bilgiler biri birinden pek farklı

ameliiye-i-zihniyyelerdir. İ'tikadlar bir çok filosofların re'ylerinin hilâfına olarak ne aklı, ne de ihtiyarî değillerdir.

Bir i'tikad, menşe'i gayri şu'urî olan bir «Amentu»dür, [bir emri imandır] ki bir akideyi hey'eti mecmu'asile kabul ve emirlerini icra etdirir.

Şükûh, iddi'a, tekrar, zihni sirayet ve nâdiren aklî . içtihadların ve i'tikadların mu'tad âmilleridirler.

İlm, i'tikaddan çok farklıdır, ilm, müşahede ve tecrübe ile ağır ağır kurulan şu'urlu bir ameliiye = «Opération»dur. İnsaniyyet bilgilere malik olmadan çok evvel i'tikadlara malik oldu.

İlm ve i'tikad, zihni hayatın muhtelif devrlerine â'id olduklarından yekdiğerleri üzerine te'sir icra etmezler. Ba'zı meşhur zevatın tıflâne i'tikadlar beslemelerinin sebebi ve vechi, bu suretle anlaşılır. Meselâ, Kurunı Vustanın sıhr bazlığının en mevhum rivayatını itiraz kabul etmez bir hakikat gibi telekki etmek bu kabildendir.

Bina'en âleyh ba'zı ilmi mevzu'lardaki salâhiyyetdarlığın, dinî yahut siyasi meyzu'lar üzerinde de müsavi derecede salâhiyyetdarlık ile terafuk edeceğini zan etmek bir vehme tabîi olmaktadır.

Siyasî ve dinî i'tikadların, aklı mantık için meçhul ve bu i'tikadlar üzerine hemen hemen te'sirden tamamen âciz olan ihticac [Raison] tarzları, muhakeme tarzları vardır.

Aşağıda gelecek misallerle görülecektir, ki kavmlerin Tarihinde inanganlık esaslı bir rol oynamakta devam ediyor, işte bundan dolayıdır ki inanganlığın tedkik ve tettebhu'una hususî bir mebhâs tahsis ettik.

Kurunı Vustada, «envoutement»[1] lar, celbi ervah, «Sabbat» lar, iblis, büğüler, sıhr ler v. s.

[1] Bir adamın bal mumundan bir resmini yaptıktan sonra bu resme yapılan işkence mu'amelesile asıl şahsın ta'zib edileceği batıl zu'muna müstenid ameliiye.

âzım bir te'sir ve nüfuz icra etmişlerdir. O zaman bunların te'sirinden kimsenin şüphesi yoktu. Binlerce kimseler iblislerle münâsebette bulunduklarını i'tiraf ediyorlardı, işkence altına alınmak ve Sabbat[1] da salb olunmak korkusuna ragmen bunu ikrar ediyorlardı!

Bu devrde, sıhrbazlık [2] da'vaları o kadar çokdu, ki sıhrbazları diri diri yakmaya mahsus âteş hemen hemen hiç sönmiyordu. Meşhur hâkimler tarafından yazılan âlimâne eserler cinlerin fenalıklarından kurtulmak için ta' kib edilecek tarzı hareketi gösteriyordu.

Bu da'vaların sonuncusu, Fransa da (On Üçüncü Louis) zamanında oldu. [3] Loudun İti [4] «Ursuline» lerin bedenlerinin içine bir âlay şeyatin göndermiş olmakla ithâm olunan Urbain Grandier, şeytanın yatakları hakkında esirgenmeyen işkencelere uğratıldıktan sonra diri diri yakıldı.

Terekkiyyatı ilmiyyenin önünde, zulmetlerin evlâdı olan bu şeytanlar, cinler, tayfler ta'ifesi nihayet nâbud olmuşdu. Cadıların, her medeniyetden uzak olan köylere teb'id edilmiş oldukları zan olunuyordu.

İnanganlık, tahrib edilemez olduğundan mevhumeler şekillerini değiştirdiler. Bu vech ile dir, ki zamanımızda, mazininkinden pek az farklı manzaralar altında bütün kadim sıhrın, [«Magie»nin] tekrâr doğduğu, büyüdüğü görüldü: müteharrik masa vasıtasile ölümlerin celb edilmeleri, ruhlarının söylenmesi [Lévitasyon] ve ruhların tecessümü, v. s. gibi şeyler bu kabildendir. [Bitmedi]

[1] Şeytanın riyseti altında sehhar ve sehharelerin cum'a ertesi nisfilleyinde, güyâ, akd ettikleri gece içtimarı.

[2] Maudsley in (Cinayet ve Cinnet) unvanlı kıymetli ve derin kitabının medhalinde görülür, ki İngiltere adliyyesinde, bu sahif i'tikadlar, yakın devrlere kadar mu'ammer olmuşdur ve sıhrbazlıkla itham ve idam olunanlar bulunmuşdur. - içtihad -

[3] Loudun, Fransada küçük bir kasabadır.

[4] Ursuline, bir tarikati diniyye saliki kadınlara verilen isimdir.

(Müessis sahibi : Dr. AB. Djevdet)
Mes'ul imtiyaz Sahibi avukat İrfan Emin

[İsmail Hakkı matbaası]